

**EL ROMANÍ ALS MANUSCRITS CATALANS DELS SEGLES XV-XVIII,
CONSERVATS A LA BIBLIOTECA DE CATALUNYA**

M.A. URBANO i FLORES

M.J. MARTIN i GALLARDO

A. ESCUDERO i MENDO

L'objectiu d'aquesta comunicació és oferir el resultat de comparar les aplicacions que donaven al romaní els nostres avantpassats amb les d'avui dia. Tot això a partir d'una recerca exhaustiva del Fons Manuscrit conservat a la Biblioteca Nacional de Catalunya.

Dels 3.880 manuscrits que es conserven avui dia, fan menció explícita del romaní tres volums, el Ms 86, el Ms 311 i el Ms 3514. Es per això que s'ha centrat l'estudi de les propietats farmacològiques atribuïdes al romaní en aquests tres manuscrits.

Tot seguit es presenta a modus de fitxa la descripció detallada de cadascun dels manuscrits seleccionats per a l'estudi.

Manuscrit MS 0311

Datació XV-XVI

Material Observacions

Text - Pergamí

Dimensions 165 x 260 mm Columna 1

Llenguatge: català, castellà, llatí

Títol: *Receptes y conjurs per guarir*

Pàgines del volum 271 numeració moderna

Posseïdors

Procedeix de l'Institut d'Estudis Catalans

Contingut

En aquest volum es troben junt amb un text de naturalesa màgico-religiosa, altres de caràcter religiós i un text que té per tema el romaní i les receptes en què es pot emprar el romaní.

Index

- Les virtuts de la flor del romaní, 19v a 20v
- Receptes i conjurs per guarir, 1-19r

Manuscrit MS 3514

Datació XVII-XVIII

Material Observacions

Text - Pergamí

Dimensions 160 x 210 mm Columnes 1

Llenguatge(s): castellà, llatí

Receptes per guarir en català i castellà i miscel·lània de texts diversos

Pàgines del volum 96 numeració antiga

Poseïdors

Comprat en una llibreria de vell a Barcelona el juliol de 1930 per Enric Bayeri

Contingut

Volum en el què es troben obres de gramàtica, amb un conjunt de receptes màgico-religioses, també es troba un tractat romaní amb les seves propietats curatives.

Index

- Regimiento de sanidad muy útil para conservar la salud y alargar la vida, 18r-22v
- De las virtudes y calidades del romero, 33v-38v
- Compendi de les admirables virtuds de la sàlvia silvestre i modo de usarla, 49r-62r.
- col·lecció de receptes "Incipit: Recepta per a curar del mat de ulls". Explicit: "... 4 libras vitriol", 68r-89r.

Manuscrit MS 0086

Datació XVIII

Material Observacions

Text - Pergamí - mala conservació

Index

- "Conjunt de recpetes", 33r-50v
- Propiedades curatives provades del romaní, 53r-53v
- Propietats del romaní, 54v-62r
- Tractat de febres, 74-80, Juan Vidor

Estudi farmacològic dels manuscrits

Aquests manuscrits són obres anònimes, en les quals els seus autors fan un estudi del romaní segons la seva naturalesa i propietats farmacològiques .

Les cites fetes pels autors a Plini, Herrera, Arnau de Vilanova, Galè, Teofrast, Serapi i Constantí, permeten classificar aquests texts entre els purament galènics, tot i que van ésser redactats a finals del s.XVII o començaments del XVIII.

En aquests texts s'atribueix al romaní naturalesa de calent i sec, aromàtic, que consumeix les fredors i els mals contagiosos, a més d'enfortir els òrgans dels sentits i el cor.

Ara se sap que el romaní té molts principis actius, i això fa que tingui un ample ventall de possibilitats terapèutiques.

El més important dels seus components és l'essència de romaní que s'obté de les fulles i sumitats florides. Aquesta essència conté derivats terpenics, els quals són els responsables de l'acció del romaní com a cicatritzant, antisèptic, i estimulant del cuir cabellut; són l'alfapirè, canferaneol, borneol i canfor de romaní. Aquestes propietats les presenta quan s'aplica per via externa. Per via oral és estimulant del sistema nerviós central i de la circulació sanguínia.

Uns altres principis actius que presenta el romaní són els derivats de l'àcid cinàmic, considerats, a principis de segles, com els responsables de l'acció colerètica i colagoga.

Els flavonoides, com els heteròxids d'apigenina i luteolina, sembla que són els que li donen les propietats antiespasmòdiques i els efectes diurètics.

De les receptes de romaní, en total, es poden diferenciar 98 aplicacions terapèutiques, de les quals en calen descartar per a l'estudi 5 per ésser una d'elles de caràcter purament màgico-religiós i les altres quatre purament galèniques (referides a la confecció del vi i del bàlsam del romaní).

Per això s'ha centrat l'estudi en les 93 prescripcions que tenen interès per la Història de la Medicina i de la Farmàcia.

S'ha realitzat una normalització d'aquestes receptes, i després d'un estudi pormenoritzat de cadascuna, s'han classificat fitoterapèuticament en nou grups diferents, que són:

- I Sistema digestiu.
- II Dermatologia.
- III Sistema gènito-urinari.
- IV Sistema nerviós.
- V Sistema cardiovascular.
- VI Sistema respiratori.
- VII Aparell locomotor.
- VIII Òrgans dels sentits.
- IX Altres.

S'ha pogut comprovar que les aplicacions terapèutiques més nombroses corresponen a les classificades actualment com aplicacions dermatològiques, sistema digestiu i gènito-urinàries.

S'ha analitzat els nou grups fitoteràpicament fent un estudi comparatiu dels usos que li donaven al romaní i els que es fan en l'actualitat. S'han estudiat en ordre del més nombrós, el dermatològic, al menys important quantitativament, els dedicats als òrgans dels sentits, respiratori i l'anomenat altres.

I) Dermatologia

L'ús dermatològic del romaní era bastant freqüent a l'època i va ésser utilitzat per la seva acció cicatritzant i antisèptica d'una forma correcta.

Per altra banda, es troben aplicacions cosmetològiques de discutible eficàcia, menys en les aplicacions en casos d'alopecía per la seva acció estimulante de la circulació capil·lar.

II) Aparell digestiu

En aquest grup queden incloses 19 prescripcions, la majoria de les quals tenen una aplicació com a teràpia carminativa i també com a estimulants de la gana i reconstituents.

Altres van dirigides a regular alteracions hèpato-biliars i estomatològiques respecte les inflamacions bucal.

Amb els coneixements actuals de les accions farmacològiques del romaní es pot afirmar que aquestes aplicacions serien encertades, ja que el romaní, per la seva composició en principis actius, presenta accions antiespasmòdiques, estimulants i colàgogues, a la vegada que com cicatritzant i antisèptic.

També es troben unes altres aplicacions en les que l'acció farmacològica del romaní és dubtosa segons els coneixements actuals, com per exemple l'acció enblanquidora de les dents, per a evitar les càries.

III) Sistema gènito-urinari

Les propietats diurètiques del romaní semblen ésser degudes als àcids fenòlics i els heteròxids existents en la seva pròpia naturalesa i per això va ésser emprat en els problemes renals, tant pel que fa a la retenció de líquids com a litiasis.

Per altra banda, l'acció antisèptica fou aprofitada tant per via externa com per interna en els pacients amb infeccions de les vies urinàries.

Avui dia no es pot entendre la seva utilització com analgèsic, ni en la incontinència urinària.

Tot això fa pensar que l'ús del romaní en les malalties que afecten al sistema gènito- urinari seria en termes generals correctes.

IV) Sistema nerviós

L'aplicació del romaní respecte a les malalties que afecten al S.N. estarien basades en la seva acció estimulante a aquest nivell. Aquest manuscrit recull una col·lecció de receptes en les que es fa servir aquesta acció com defatigant i tonificant del cos, tant per via interna com externa.

Es fa servir juntament amb altres substàncies per combatre els tremolors propis de la senectut i per produir somnolència. Prescripcions de difícil comprensió avui dia.

V) Sistema cardiovascular

Es poden diferenciar dues aplicacions bàsiques en aquest grup: tònic cardíac i casos de flebitis en les que l'aplicació terapèutica estaria justificada per la seva acció estimulante a nivell cardíac i circulatori.

VI) Sistema respiratori

No trobem justificació terapèutica de l'ús que es fa com anticatarral i descongestiu.

VII) Aparell locomotor

Normalment es troben aplicacions via externa, tant per casos d'ossos trencats com pel mal de gota, que no tenen explicació. Però hi ha un ús correcte en els casos de dolors articulars.

VIII) Organs dels sentits

Es aplica als ulls com descongestionant i aclaridor .

IX) D'altres

En aquest grup s'engloben totes aquelles aplicacions terapèutiques que no es poden entendre des del punt de vista actual, i van des de panacees fins a accions antiparasitàries.

Conclusions

El romaní va ésser molt emprat des de l'Antiguitat degut a que se li van atribuir gran nombre de propietats curatives. Es va considerar com a calent, per tant estava indicat en les malalties fredes. En general, totes les fonts manuscrites consultades coincideixen en termes generals en considerar el romaní com una substància que conforta el cor, com antilitiàsic, pels problemes d'hemorroides, com a estimulants, i com a desinfectant i cicatritzant. Efectes farmacològics d'acord amb els coneixements actuals. Es també comú considerar el romaní com simple amb propietat d'antienvelliment, que treu arrugues de la cara, que evita la bellesa; en aquests casos és difícil actualment entendre aquestes prescripcions.

Però es pot concloure dient que el romaní és una planta que per la seva composició en principis actius ofereix un ampli ventall de possibilitats terapèutiques, en general, ben conegudes i utilitzades pels nostres avantpassats. Encara avui dia se'n fa ús d'aquesta planta en preparats oficials com és l'esperit de romaní per fer fregues.